

SOĞUK SAVAŞIN NEDENLERİ

DANIŐMAN

Dr. Öğr. Üyesi İlker AKTÜKÜN

İSTANBUL – 2023

ÖZ
SOĞUK SAVAŞIN NEDENLERİ
MURAT BARIŞ*

Soğuk Savaş, II. Dünya Savaşı'nın ardından 1947-1991 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği (SSCB) arasında gerilim dolu bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönemin nedenleri oldukça sofistiktir ve bir dizi politik, ideolojik, askeri ve ekonomik faktörden kaynaklanmaktadır. Bu nedenler ve daha birçok faktör, Soğuk Savaş'ın patlak vermesine ve uzun yıllar devam etmesine katkıda bulunmuştur. Bu dönem, dünya tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir ve uluslararası ilişkilerde derin etkiler bırakmıştır. Bu çalışmada Soğuk Savaşın nedenlerini inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Savaş, Ekonomi, Politik, İdeoloji, Dünya

ABSTRACT
CAUSES OF THE COLD WAR
MURAT BARIS

The Cold War refers to a period of tension between the United States of America (USA) and the Soviet Union (USSR) between 1947 and 1991 after World War II. The reasons for this period are rather sophistic and are due to a number of political, ideological, military and economic factors. These reasons and many other factors contributed to the outbreak of the Cold War and its continuation for many years. This period is considered an important turning point in world history and has had a profound impact on international relations. In this study, we will examine the causes of the Cold War.

Keywords: Cold War, Economy, Politics, Ideology, World

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencisi

GİRİŞ

Soğuk Savaş Amerika liderliğindeki kapitalist devletler ile Sovyetler Birliği'nin önderliğindeki komünist devletler arasındaki hayalet savaşa verilen isimdir. İkinci Dünya Savaşının bittiği 1945 yılında başlayıp 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile sona ermiştir. Tam olarak hangi tarihte başladığı bilinmese de Truman doktrininin ilanı ile başladığı söylenebilir. ABD Başkanı Truman 1947'de kendi anıyla anılan doktrini ilan etmiştir. Dünyanın iki süper gücünü defalarca kez sıcak çatışmanın kıyısına sürükleyen hatta daha da ileriye gidip dünyayı nükleer savaşın eşiğine getiren savaşın nedenleri üzerinde duracağız.

İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem

1945 yılında tarihin gördüğü en kanlı savaş olan ikinci dünya savaşı sona ermiş, bu savaştan İngiltere ve Fransa yıpranmış Almanya ise neredeyse tamamen yıkılmış bir halde çıkarken, Amerika ve Sovyetler Birliği ise dünyanın yeni iki süper gücü olarak sahnedeki yerlerini almışlardır. Bu güçlerden Amerika birinci Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu gibi yeniden kıtasına çekilip olayları uzaktan izlemeye başlarken, Sovyetler Birliği ise tam tersi olarak nüfuzunu genişletme isteğindeydi. Bu sırada savaş sonunda barış ve güvenliğe kavuştuklarını sanan Batı Devletleri altı yıl süren savaşın getirdiği ekonomik yıkıntının etkisiyle ordularının tamamına yakını terhis etmişlerdir. Buna karşılık Sovyetler Birliği büyük ve güçlü ordularını daha da takviye ederken, savaş sanayisini çalıştırmayı da hızlandırmıştır. Bu da batılı devletler ile Sovyetler Birliği'nin arasında ciddi bir güç dengesizliğini meydana getirmiştir. İşte bu durumdan yararlanmak isteyen Sovyetler Birliği savaş sırasında kendi işgali altına giren Polonya, Romanya, Çekoslovakya, Macaristan, Bulgaristan ve Arnavutluk'tan çıkmamak da ısrar etmekteydi. Bunların yanında Türkiye, Yunanistan ve İran'ı da etkisi altına alarak baskıyla isteklerde bulunmaya başlamıştır. ¹

¹ Belgesel (ABD'nin Gizli Tarihi)

Yalta Konferansı ve Almanya'nın parçalanması

Sovyetler Birliği'nin Başına buyruk hareketlerinden endişelenen Amerika ve İngiltere ise bu duruma dur demek için harekete geçmeye karar vermiştir. Yaklaşan soğuk savaşın ilk anlaşmazlığı Almanya'nın paylaşılması konusunda olmuştur. İngiltere Almanya'nın parçalanmasına karşı çıkarken, İngiltere'nin savaştaki müttefiki Sovyetler Birliği ise birinci Dünya Savaşı'nda yapılan yanlıştın tekrarlanmaması için Almanya'nın tamamen bölünmesi gerektiğini savunmaktadır. Yalta Konferansı'nda toplanan müttefik devlet başkanları aldıkları kararla, Stalin'in isteğini kabul ederek Almanya'yı doğu ve batı olarak ikiye böldü. Sovyetler Birliği Almayanın doğu bölgesini, İngiltere Kuzey batısını, Amerika ise güney batı bölgesini işgal etti. Ancak bu sefer de ortaya başka bir sorun çıkmıştır. İngiltere ve Amerika Sovyet işgal bölgesinde kalan başkent Berlin'in de eşit bölünmesini istedi, ancak Stalin buna şiddetle karşı çıkmıştır. İşte bu anlaşmazlık eski müttefik olan batılılar ile Sovyetler Birliği'nin arasındaki ilk anlaşmazlık olurken, taraflar sıcak bir çatışmanın eşiğine kadar gelmiştir. Sonunda taraflar Berlin'in Amerika, Fransa, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin arasında dört parçaya bölünmesi konusunda anlaşdılar. ²

Atom Geliştirme Kurulu Kurulması

Almanya sorununu aşmayı başaran müttefikler, çok geçmeden bu sefer de yeni bir sorunla karşı karşıya gelmiştir. İlk kez ikinci Dünya Savaşı'nın sonunda Amerika tarafından kullanılan atom bombasını gören tüm dünya adeta dehşete düşmüştür. Bu denli güçlü bir bombanın dünya genelinde kullanılması çok tehlikeli sonuçlar doğurabilir, hatta dünyayı yok edebilirdi. Bunun önüne geçmek için 1946 yılında Birleşmiş Milletler çatısı altında Atom Geliştirme Kurulu oluşturuldu. Dünyadaki atom enerjisi üretimini denetleyecek olan bu kurulun başındaki Amerikalı başkanlar aldıkları karar ile Amerika hariç hiçbir devletin atom silahı üretmesine izin verilmeyeceğini açıklaması, Sovyetler Birliği'nin anlaşmadan çekilmesine neden olmuştur. Ardından Stalin'in tüm dünyaya Sovyetler Birliği'nin atom bombası

² İlker Aktükün, **Soğuk Savaş Başlatan Nedenler: Efsaneler ve Gerçekler**, Ders Notları, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

denemelerine başlayacağını ilan etmesi tüm dünyada yeni bir geriliminin başlangıcı olmuştur.³

Batı Avrupa Birliği'nin Kurulması

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yeni dünya düzenini oluşturmak için tüm taraflar 1947 yılında Paris'te bir araya gelmiştir. Bu konferansta ilk kez doğu ile batı blokları arasındaki fark kesin çizgilerle ortaya çıkmıştır. Çekoslovakya, Yugoslavya, Polonya, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan Sovyetler Birliği'nin, geriye kalan Avrupa devletlerinin çoğu ise Amerika'nın çevresinde kümelenmiştir. Anlaşmaların imzalanmasından doksan gün sonra müttefikler ordularını işgal altındaki devletlerden çekeceklerdi. Ancak Avusturya ile bağlarını koparmak istemeyen Sovyetler Birliği Romanya ve Macaristan'dan askerlerini çekmemek de ısrarlı davrandı. Ayrıca Sovyetler Birliği çekildiği ülkelerde baskıyla iktidara Komünist Partileri getirmesi doğu ile batının iyice ayrışmasına yol açmıştır. Daha sonra Demirperde ismini alacak olan bu keskin çizgi, komünizm ile kapitalizmin arasındaki sınır olarak tanımlanmıştır. Komünist ülkelerin oluşturduğu bu yapılanmaya karşı batılı Avrupa devletleri de kendi aralarında benzer bir oluşuma gitmiştir. 1948 yılında Brüksel Anlaşması ile İngiltere, Fransa, Hollanda, Lüksemburg ve Belçika ortak bir savunma sistemi kurmaya ve ekonomik ilişkilerini kuvvetlendirmek amacıyla Batı Avrupa birliğini kurmuştur. Anlaşma ile birlikte üye ülkelerden birisi silahlı saldırıya uğrarsa, diğer üye devletler askeri ve ekonomik olarak yardım edeceklerdi.⁴

Truman ve Marshall Yardımları

Doğu Avrupa'yı etkisi altına almaya başaran Sovyetler Birliği bu kez de gözünü Ortadoğu'ya ve Doğu Asya'ya dikmiştir. İran üzerinden Ortadoğu petrollerini ve Basra Körfezini, Türkiye üzerinden boğazları ve Akdeniz'i, Yunanistan üzerinden ise Ege Denizini kontrol etmeyi planlamaktaydı. Sovyetlerin bu planın başarılı olması Komünizmin tüm dünyaya yayılmasına neden olabilirdi. Bu yüzden hem

³ Bkz; (1)

⁴ Bkz; (2)

Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin askerî açıdan kalkındırılması gerekmektedir. Bunun farkına varan Amerikan Başkanı Truman 1947 yılında Yunanistan'a 300 milyon dolar, Türkiye'ye ise 100 milyon dolar silah yardımı yapma kararı almıştır. Bu yardımlarla hem Türkiye hem de Yunanistan sınır güvenliğini oluşturacak hem de önemli miktarda ve yeni sistem silahları kavuşacaktır. Bu yüzden Truman'ın bu planı Sovyetler Birliği'nin sert tepkisine yol açmış, kısa bir süre sonra Marshall Planı da devreye girmiştir. Savaştan sonra Avrupa ülkelerinin yıkılan ekonomilerini onarmak, sanayilerini ayağa kaldırmak ve kısa sürede toparlanmalarını sağlamak için Amerika Avrupa'ya para yardımı yapmaya başlamıştır. Dört yıllık süre içerisinde Amerika Birleşik Devletleri Avrupa'ya 11,4 milyar dolar yardım ulaştırmıştır. En fazla yardım alan ülkeler %24 İngiltere, %20 Fransa, %11 Federal Almanya ve %10 ile İtalya'yaydı. Bu yardımlardan az da olsa Türkiye'de faydalanırken, Marshall Planı son bulduğu 1955 yılına kadar yapılan yardım 50 milyar doları bulmuştur.⁵

NATO'nun Kurulması

1948 yılında çekişme bölgesi yine Almanya olmuştur. İngiltere ve Amerika 1948'de Almanya'daki hakimiyet bölgelerini birleştirdi ve bölgede yeni bir para birimi ilan etmiştir. Almanya'nın güçlendirilerek kendisine karşı kullanacağını düşünen Stalin, Berlin'e giden demiryolu ve karayollarını keserek abluka uygulamaya başlamıştır. Sovyet işgal alanı içinde kalan Batı Berlin'e abluka uygulanması şehrin ikmal yollarının tamamen kapanmasına neden olunca, erzaksız kalan şehri hava köprüsü kuruldu ve erzak yardımı yapılmaya başlanmıştır. Stalin'in iyice ileriye giderek gerçekleştirdiği bu askeri hamle batılı devletlerin Sovyetler Birliği'ne tek başına karşı koyamayacağını da göstermiştir. Bu yüzden daha önce kurulan Batı Avrupa Birliği'ne, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Norveç Portekiz, Danimarka ve İzlanda dahil edilerek 4 Nisan 1949 yılında Kuzey Atlantik Paktı yani NATO kurulmuştur. Hem NATO'nun kurulması hem de Amerika'nın hava köprüsü karşısında etkisiz hale gelen Berlin ablukasını Stalin tarafından 12 Mayıs 1949'da kaldırılmıştır.⁶

⁵ İlker Aktükün, **Soğuk Savaşı Başlatan Nedenler: Efsaneler ve Gerçekler 2**, Ders Notları, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

⁶ Bkz; (5)

Sovyetler Birliği'nin Atom Bombasına sahip olması

Soğuk Savaş'ın gerginliği bu olayla daha da artarken Ağustos 1949'da Sovyetler Birliği'nin başarılı atom bombası denemesi yapması tüm Batı Avrupa'da ve Amerika'da şok etkisi yaratmıştır. Bu gelişme ile birlikte Sovyetler Birliği Amerika'nın ardından atom bombası üretebilen ikinci ülke olmayı başarmıştır. Her ne kadar Sovyetler Birliği için bu çok büyük bir başarı olsa da NATO'nun kurulması ile birlikte Sovyetler Birliği'nin Avrupa'daki yayılması durdurulmuştur.⁷

Kore Savaşı

Batı dünyasında Berlin ablukasının yankıları sürerken taraflar bu kez de Kore'de karşı karşıya gelmiştir. Sovyet destekli Kim İl Sung 1948 yılında yapılan genel seçimlerde hem güneyde hem de kuzeyde en yüksek oyu alarak komünist bir hükümet kurmuştur. Kısa süre sonra komünist hükümet ülkeyi yeniden birleştirmek isteyince, Amerika destekli Güney Kore buna karşı çıktı ve iki taraf arasında 1950 yılında savaş başlamıştır. 1953 yılına kadar süren savaş sonunda Kore bölünmüşlüğü korurken kuzeyde komünist rejim güneyde ise Amerikan güdümündeki Güney Kore kurulmuştur. Bu savaş aynı zamanda soğuk savaşın ilk büyük çatışması olarak tarihe geçerken başka bir önemi ise Sovyetler Birliği tehlikesi altında olan Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesinin kolaylaştırmak için bu savaşa dahil olması olmuştur. Nitekim bu plan başarılı olurken Türkiye 1952 yılında NATO'ya kabul edilmiştir.⁸

Varşova Paktı'nın Kurulması

Kore Savaşı'nın ardından Sovyetler Birliği NATO'nun gücünü anlayarak komünizm ile yönetilen ülkeler arasında da buna benzer bir yapı oluşturmaya karar vermiştir. Tam bu dönemde 1949 yılında kurulan Batı Almanya'nın NATO'ya kabul edilmesi bu kararı hızlandırmıştır. 14 Mayıs 1955 yılında ise Sovyetler Birliği Çekoslovakya, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Doğu Almanya ve Arnavutluk

⁷ Belgesel (ABD'nin Gizli Tarihi)

⁸ Bkz; (5)

tarafından NATO'ya karşılık olarak Varşova Paktı kurulmuştur. Bu paktın kurulma amacı NATO tarafından gelebilecek olan saldırılar karşısında Doğu Avrupa ülkelerini savunmaktır.⁹

Doğu Avrupa ülkelerindeki ayaklanmalar

Macarlar Sovyet Rusya destekli komünist idareyi kaldırmak üzere 23 Ekim 1956'da baş kaldırırken, öğrenci mitingi şeklinde başlayan olaylar bir anda tüm ülkeye yayılmıştır. Ancak çok geç olmadan Rus tankları devreye girerek İhtilali kanlı bir şekilde bastırmıştır. Diğer komünist iktidarların olduğu Doğu Avrupa ülkelerinde de durum bu çok farklı değildi. Halk artık Sovyet baskısından ve zor ekonomik koşullardan dolayı oldukça zor günler geçirmekteydi. Aynı şekilde Doğu Almanya'daki zor yaşam koşullarından kaçan Alman vatandaşları Sovyet askerlerinin engellemelerine rağmen Batı Almanya'ya göç etmişlerdir.¹⁰

Küba Füze Krizi ve Uzay yarışları

Avrupa'da bunlar olurken bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin yanı başındaki Küba'da da iç savaş yaşanmaktaydı. 1953'te başlayan iç çatışmalar 1959 yılında Fidel Castro önderliğindeki komünistlerin devrimi ile sonuçlanmıştır. Ana karasından binlerce kilometre ötede komünizmle savaşan Amerika için bu olay adeta bir şok yaratmıştır. Bu duruma karşılık olarak Amerika'nın Türkiye ve İtalya'ya füze yerleştirmek istemesi Sovyetler Birliği'nin ise misilleme olarak Küba'ya füze rampası kurma planı soğuk savaşın en büyük krizini meydana getirmiştir. Tüm bunların yanında iki ülke arasındaki var olan uzay yarışını 1961 yılında uzaya ilk insan gönderen Sovyetler Birliği'nin kazanması Amerika'yı kamuoyunda tamamen küçük düşürmüştür. Bunların öcünü almak isteyen Amerika Sovyetler Birliği'nin tehditlerine rağmen Türkiye ve İtalya'ya füze rampalarını kurmuştur. Buna karşılık Sovyetler

⁹ Bkz; (5)

¹⁰ İlker Aktükün, Soğuk Savaş İçinde Çevreleme Politikası ve Krizler, Ders Notları, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Bkz; (1)

Birliği de Küba'ya füze rampası inşa etmeye başlamasıyla Amerikan başkanı J.F. Kennedy derhal Küba'nın denizden ablukaya alınmasının talimatını vermiştir. Kısa sürede Küba denizden dört bir yandan ablukaya alınmıştır. Bu abluka kararı alındığında Küba'ya yerleştirilecek olan füzelerin parçaları çoktan yola çıkmıştır. J.F. Kennedy Sovyet lideri Nikita Kruşev'e haber göndererek gemilerin abluka bölgesine yaklaşması halinde batırılacağını açıklamıştır. Nikita Kruşev ise Amerika'nın Türkiye'deki füzeleri skmesi halinde Küba'da kurulumu devam eden rampaların sklebileceğini belirtmiştir. Tüm dünya çıkmaması muhtemel bir nükleer krizin eşiğinde, yürekler ağızda beklemiş, neyse ki korkulan olmamış ve Nikita Kruşev'in geri adım atmasıyla Sovyetler Birliği'nin gemileri geri dnmştir.¹¹

Moskova Antlaşması

Bu krizin yařandđı 1962 yılından sonra soğuk savaşta yumuşama evresine girilirken ertesi yıl Amerika ile Sovyetler Birliği arasında nükleer füze denemelerinin durdurmaya ilişkin Moskova antlaşması imzalanmıştır. Tam bu dönemde yapımına başlanan meşhur Berlin Duvarı Soğuk Savaş tarihine kara bir leke olarak kazanmıştır. Doğu Almanya'daki zor hayat şartlarından kaçmak isteyen binlerce insan Berlin duvarını aşarken hayatını kaybetmiştir.¹²

Vietnam Savaşı

Doğu ve batı bloğunu karşı karşıya getiren son olay ise Vietnam Savaşı olmuştur. Komünist Çin ve komünist Sovyetler Birliği'nin desteklediği Kuzey Vietnam ile Amerika'nın desteklediği Güney Vietnam arasında 1955'te başlayan savaş, 1965 yılında Amerika'nın bizzat fiilen savaşa dahil olması ile bambaşka bir hal almıştır. 1975 yılına kadar devam eden savaş Amerikan destekli Güney Vietnam'ın yenilmesi ile sona ermiştir. Komünistlere karşı bir savaşı daha kaybeden Amerika bir

¹¹ Bkz; (10), Bkz; (1)

¹² İlker Aktükün, Soğuk Savaşın Sonu, Ders Notları, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)

kez daha kamuoyu önünde küçük düşmüş ve on binlerce askerini Vietnam bataklıklarında kaybetmiştir.¹³

¹³ Bkz; (1)

SONUÇ

1989 yılında Berlin duvarının yıkılması Komünizmin çöküşünü hızlandırmıştır. 1990 yılında Sovyetler Birliği'nin başına geçen Gorbaçov, Glasnost çerçevesinde uygulamış olduğu politikalar ve Perestroyka ile ekonomi ve siyasi olarak yeniden yapılanma döneminde, Sovyetler Birliğini özgürleştirmeye ve demokratikleştirmeye çalışmıştır. Bu durum insanların Komünizme bağlılıklarının yenilenmesinin aksine daha rahat muhalefet edebilmelerine olanak sağlamıştır. Bunun sonucunda Sovyet Rusya'sı eski gücünden uzaklaşmıştır. Doğu Avrupa'daki uydu devletlerini de birer birer kaybetmiştir. Nihayetinde 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte kırk beş yıllık soğuk savaşta resmen sona ermiştir. Çift kutuplu bir dünya düzeninden çok kutuplu bir dünya düzeninin başlamasına neden olmuştur. Soğuk savaşın bitmesiyle ikinci dünya savaşı sonrası kurulan uluslararası düzen büyük bir dönüşüme girmiş, uluslararası kurumlara yönelik ciddi eleştirilerin gelmesine yol açmıştır.

KAYNAKÇA

Aktükün, İlker: **Soğuk Savaşı Başlatan Nedenler: Efsaneler ve Gerçekler, Ders Notları**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Aktükün, İlker: **Soğuk Savaşı Başlatan Nedenler: Efsaneler ve Gerçekler 2, Ders Notları**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Aktükün, İlker: **Soğuk Savaş İçinde Çevreleme Politikası Ve Krizler, Ders Notları**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Aktükün, İlker: **Soğuk Savaşın Sonu, Ders Notları**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

ABD'nin Gizli Tarihi, Belgesel